

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Anthony
Burgess

Omul
din
Nazaret

Traducere din engleză de
DANA CRĂCIUN

HUMANITAS
fiction

Redactor: Mihnea Gafița
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Cristian Negoită, Cristina Jelescu
DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Art Group

ANTHONY BURGESS

MAN OF NAZARETH

Copyright © International Anthony Burgess Foundation, 1980

All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2018, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BURGESS, ANTHONY

Omul din Nazaret / trad. din engleză de Dana Crăciun. –

București: Humanitas Fiction, 2018

ISBN 978-606-779-348-2

I. Crăciun, Dana (trad.)

821.111

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Pentru Liana

ὁ οὖν ὁ Θεὸς
συνέζευξεν,
ἄνθρωπος μὴ
χωρίζετω.¹

1. „Deci ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă“ (Evanghelia după Matei, 19, 6). (N. tr.)

CARTEA ÎNTÂI

Unu

Felul în care erau executați nelegiuții pe vremea aceea, după cum deseori am avut ocazia să văd cu ochii mei, se desfășura precum voi descrie în cele ce urmează. La început însă, îmi pare de cuviință să-i spun cititorului cine sunt, din moment ce-i voi cere să mă însoțească pe un drum lung și pe vreme de tot felul, așa că iată-mi numele – Azor, fiul lui Sadoc. În greacă, mi se spune în varii feluri: Psilos, care înseamnă Cel Înalt, deoarece sunt mai scund decât majoritatea; Leptos, adică Cel Subțirel, fiindcă sunt mai durduliu, predispus la rotunjimi; Makarios, care înseamnă, printre altele, norocos. Scriu povestiri și le recit; traduc documente pentru guvern, căci sunt expert în latină, greacă și aramaică; scriu scrisori pentru peteții. În ceea ce privește numerele, îl mai ajut la socoteli pe Akathartos, un negustor de vinuri mare la trup și nedemn de încredere. Dar ajung acum și la răstignirea adevărată, fizică.

Prima dată, îl biciuiau pe osândit, apoi îl puneau să-și ducă în spate bârna crucii, de la atelierul de cruci până la locul execuției. Acolo îl aștepta deja stâlpul vertical, înfipt zdravăn ca un trunchi de copac în pământ, iar răufăcătorul, cu brațele întinse în lateral, era ținut cu niște cuie bătute în încheieturi sau în palme de bucata orizontală, iar aceasta era prinsă apoi de cea dreaptă, la vreo trei-patru metri deasupra pământului. Apoi, picioarele erau ținute cu un singur piron de stâlp. Uneori, se mai punea o pană de lemn între acest stâlp și fesele goale ale răstignitului, pentru a-i da un soi de sprijin. Numele criminalului

și natura fărădelegii sale erau scrise în cele trei limbi ale provinciei, adică aramaică, latină și greacă, pe o bucată de lemn văruiat. Aceasta era prinsă de capătul de sus al stâlpului, anume deasupra capului, sau, mai des, din moment ce era mai ușor și mai la îndemână, la picioare, astfel încât toți cei interesați să poată citi aceste cuvinte, care deveneau rapid singurul său necrolog. Moartea survenea prin asfixiere sau epuizare și cedarea mușchiului inimii, dar, în cazuri mai îndărătnice, putea fi precipitată prin ruperea picioarelor cu un drug de fier sau străpungera coastelor cu o suliiță.

Ar trebui să adaug, poate, că osânditul era dezbrăcat complet înainte de a fi pironit pe cruce, nici una dintre părțile rușinoase nefiindu-i acoperită. Pedepsa era astfel nu doar nemiloasă, ci și obscenă.

La un moment dat, ingeniozitatea ofițerului responsabil de crucificările din provincia Iudeea, care era pe atunci sub autoritatea directă a Romei, și nu sub a vreunui vasal (cum era cazul Galileii, ca să dau un exemplu), a născocit o modalitate alternativă de expediere pe lumea cealaltă. Pe terenul unde aveau loc execuțiile, se săpau niște gropi înguste și adânci, uneori și de doi metri sau chiar mai mult, iar în aceste gropi se fixa un soi de ladă de lemn tare, pusă pe verticală și deschisă la ambele capete, în care se înfigea stâlpul crucii, întreaga structură fiind apoi foarte solidă. Asta însemna că răufăcătorul trebuia să care întreaga cruce, cu partea orizontală și cea verticală prinse în cuie una de alta sau îmbinate, de la locul biciuirii până la cel al morții, iar epuizarea provocată astfel îi grăbea cât de cât sfârșitul. Însemna, de asemenea, că osânditul putea fi prins în cuie în timp ce crucea stătea întinsă pe jos pe dealul (căci deal era, de obicei) răstignirii, într-o singură operațiune rapidă ce presupunea participarea a trei bărbați versați în ale tainei cu pricina, câte unul pentru fiecare palmă sau încheietură și unul, de multe ori mai puternic și mătăhălos, pentru picioare, chit că deseori chema în ajutor câte-un băiat care să-i țină picioarele nemișcate, cât le străpungea. Odată terminată această triplă țintuire, crucea cu povara ei gemând era târâtă până la groapa îngustă ce

aștepta, era ridicată cu strigăte vesele și apoi culisată în deschizătură, unde se potrivea bine și rămânea dreaptă, deși, când bătea vântul tare, scârțâia și se legăna precum catargul unei corăbii.

Nu susțin această modalitate de a pedepsi răufăcătorii statului și sunt de acord cu Cicero, că este o moarte cât se poate de oribilă, nedemnă de o civilizație avansată, dar i-aș achita pe romani de acuzația ce li se aduce deseori, cum că ei ar fi inițiat-o și perpetuat-o. Căci se pare că persanii, seleucizii și cartaginezii, ba chiar evreii înșiși, au recurs la răstignire ca mijloc de a scăpa de agitatori, de natură fie religioasă, fie politică, precum și de hoți, pirați și sclavi nesupuși, cu mult înainte ca Levantul să devină o destinație pentru activitățile colonizatoare ale Romei. Se zice că Darius, regele perșilor, și-a răstignit vreo trei mii de dușmani în Babilon; iar în Ierusalim chiar, cetatea sfântă, cu mai puțin de două secole înainte de vremurile despre care voi vorbi eu, Antioh IV al Siriei a năpăstuit și răstignit un mare număr de evrei răzvrățiți; în timp ce, cu doar optzeci și opt de ani înainte de nașterea lui Isus Naggar (sau Marangos), Alexandru Ianai, rege și mare preot al Iudeii, a folosit trei mii de piroane și două mii de bârne pentru o mie de farisei.

Când ești martor la o astfel de execuție, când auzi gemetele muribundului, când te uiți la rușinea goliciunii sale însângerate, devii din nou conștient că există în lume un mare principiu al răului, deși vocea moralității va fi împărțită, contracarând șocul, și mila, și furia cu îndemnul de a căuta principalul rău în cel crucificat, și nu în cel ce crucifică; în fărâdelegea comisă, și nu în pedeapsa pe deplin meritată. A lui e mârșăvia, căci altfel ar fi liber să se plimbe pe străzi ca un cetățean cinstit și cumsecade, să râdă prin cârciumi, să se joace cu odraslele și să le aducă să descifreze scrisul de pe cruce, dintr-o curiozitate de înțeles. Sigur însă nu s-ar afla acolo chiar el. Cu toate acestea, răul comis de răstignit trebuie să-i fi fost lui un soi de bine, căci altfel n-ar fi înfăptuit ceva care să-l aducă în pragul morții; iar răul comis de cei ce crucifică este prezentat ca un mijloc de a ocroti populația, de-a o feri de ispita fărâdelegii și de a-i păstra fericirea.

Nu am nici o intenție să meditez la bine și la rău, la dreptate și nedreptate, din moment ce nu am vreo chemare în această direcție. Dar poate că mi se va permite să spun, fără tăgăduială, că lumea a fost făcută cu două fețe; n-am întâlnit, de fapt, pe nimeni care să spună că nu-i așa. Stabilitatea a tot ce e viu, ba chiar și a tot ce-a plâsmuit omul, pare să depindă de conflictul dintre contrarii, pe care niște filozofi de la capătul celălalt al căilor de cămille îl văd nu ca pe o luptă, ci, mai degrabă, ca pe un soi de iubire între sexe, astfel că, în viziunea lor, însuși Dumnezeu trebuie să aibă o consoartă care să-l facă mai echilibrat și întreg la minte, gata să asculte rugăciuni. Vedem cum se desfășoară astfel de moderație chiar și în trupurile noastre, prin armonia dintre stânga și dreapta, deși unii ar susține, pe bună dreptate probabil, că acesta este un conflict, de fapt, și că echilibrul nostru este un soi de rezultat fericit, dar neintenționat, al unui război blajin, a cărui pricină nu e rezolvată niciodată. În universul spiritului, cel puțin așa cum vedem noi lucrurile pe tărâmurile mediteraneene, natura duală este vizibilă în conflictul de nerezolvat dintre bine și rău, deși esența acestor două noțiuni nu e cu nimic mai ușor de definit decât dreapta și stânga, sau lumina și întunericul, din moment ce ambele pot fi înțelese doar prin referire la celălalt.

Când se îmbată, omul nu mai știe care-i e stânga și care dreapta; echilibrul îi este afectat; se află în pericol să cadă; cade. Există momente, susțin unii, când beția atacă universul spiritului. Armonia dintre bine și rău este tulburată vizibil, iar dacă unii se tem de sfârșitul lumii, alții se bucură să vadă în asta începutul unei noi ere. O parte se cutremură de căderea omului, cealaltă prevestește că-și va lua zborul, precum o pasăre sau un înger. Vremurile se zbugiumă și bolborosesc. Se caută semne, apar profeți, se tot vorbește despre mânia Celui Veșnic și despre împărăția Celor Drepti. În plus, cum religia și politicul nu sunt ușor de separat, mulți vor fi cei ce vor vedea în ruptură și în noul început instaurarea unei domnii laice. Se vor ivi zeloți, răzvrățiți, ucigași. Cei ce se ocupă de răstigniri vor avea din plin de lucru.

Vremurile despre care vă voi povesti au fost astfel de vremuri; anul în care începe istoria mea este al șapte sute cincizecilea de la întemeierea Romei, iar locul este o țară numită Israel, nume care înseamnă atât o așezare în sine, cât și o împărăție a spiritului (și cât de ciudat e totuși că adevăratul înțeles al numelui Israel trimite la o încăierare cu Dumnezeu). Pentru romani, aceasta era marginea cea mai îndepărtată a Imperiului și-i spuneau Palestina. La începutul perioadei despre care vă povestesc, nu domneau nemișcat acolo, ci printr-un monarh vasal, cum i se zicea.

Din moment ce mă consider povestitor, îmi dau seama că ar trebui să termin cu generalitățile și să plămduiesc trupuri ce se mișcă și voci care vorbesc, așa că-mi voi lua libertatea de a-mi încălzi degetele pe harpă, ca să spun așa, cu o scurtă scenă, înainte de a pune pe strune una mai mare și mai importantă. Vă voi duce, așadar, la Ierusalim, într-o cârciumă cu frunze de viță deasupra ușii, nu departe de dealul răstignirilor, și vă voi lăsa să ascultați cuvintele unui subofițer roman, pe numele său Sextus. Ca umil membru a multe delegații de romani de vază veniți în vizită, Sextus a avut ocazia să cunoască Palestina. Stă acum la o masă de lemn grunzuros, udată de vinul vărsat, și, cum este un bărbat amabil, chit că ignorant, și necioplit, și plin de dispreț față de toți cei cărora le spune străini, le face cinste c-un burduf de vin cătorva evrei săraci din preajmă, care se mulțumesc să bea și să-l asculte și nu scot o vorbă. Chipul și trupul îi sunt pline de cicatrici; dobândite nu doar prin bătălii, ci și în încăierări din cârciumi, iar vechimea în breaslă îi este proclamată de singurul ochi pe care-l mai are, stângul.

— Și uite-așa ne-ntindem cât cuprinde sau, cum se spune pe-aici, de la *kan* la *šam*, zice el și mâzgălește un soi de hartă pe masă, c-un deget înmuiat în vin. Cu alte cuvinte, continuă, din grămada asta fierbinte de bălegar împuțit – nu că m-ar deranja căldura, suport arșița fără probleme, duhoarea n-o suport, să nu mi-o luați în nume de rău, deși, chiar dacă mi-o luați, nu dau un *kruvit* – până hăt, departe, prin Ispania și Galia, până chiar la marginea scârnaviei ăsteia mari de *šatiab*, de cazii,

dacă mergi prea departe, Britania îi zice, dragii mei *iedidim*. Pe toate le-am văzut. Acvila romană-și întinde aripile, de aproape că i se rup – dați ăla pe gât și mai luăm unul. Cald aici, dar o suport, nu-i vorbă, căldura. În Britania, v-ar îngheța cele două *kadurim*, zău așa. Numa' niște ticăloși despuiați pe-acolo, vopșiți în albastru peste – mulțam, dragă, și cât îți datorez? Cum, necum, nu le pasă nici de *kar*, nici de *krio*. Totu' depinde de cum ești crescut, *ieled*. Prefer oricând neamul vostru de *șilșul*, pământăi cum sunteți, să nu mi-o luați în nume de rău, deși, chiar dacă mi-o luați, nu-mi pasă nici cât o bucată de *iltit* împuțit. Tu, ăla, *iedid*, văd că scuipi. Văd că scuipi pe *rițpah*, și nu-i nici frumos, nici necesar. Uite, chiar acolo ai o scuipătoare. Acuma, dacă scuipatul tău, *naar*, înseamnă chiar ce-mi doresc să nu mă fi gândit c-ar putea însemna, atunci *șamah*, ascultă bine. *Șamah* la încălțările care fac buf, buf, buf prin prafu' împuțit de-afară și bubuitorul *raaș* făcut de bucină. Noi de-aici n-avem de gând să plecăm, *iedidim*, și puteți să scuipați voi cât vreți, că lucrul ăsta nu-l ștergeți. Tot scuipatul din lumea *Iahudi meluhlah* n-o s-așeze praful ridicat de o singură sanda romană, care face buf, buf, buf. Cine-i regele vostru? Am zis: cine-i *meleh* la voi? Irod cel Mare. Un arab de ambele părți, și după *av*, și după *em*, dar și evreu, ba chiar și prieten cu împăratul Augustus, pe care l-am văzut odată, mă *șamah* voi pe mine, fie să se binecuvânteze și să se țină în grija lui, că e zeu. Așa că asta-i treaba, *ieled*. Mare grijă s-aveți ce faceți. Că-l aveți și pe el, și pe cel mare, și pe noi, și așa va fi în veci. *Per omnia saecula saeculorum*.

Iar acum, că mi-am întins și încălzit degetele, mi-am făcut curaj să vă duc în prezența lui Irod cel Mare însuși, în minunatele băi pe care le-a construit deasupra izvoarelor termale de la Callirhoe.

Doi

În vremea asta, Irod avea șaptezeci și trei de ani, era mățăhălos, burtos și obișnuit să-și facă pe plac, predispus la accese demente de cruzime, cu un palmares bogat de omoruri, multe dintre ele asupra celor apropiați, rude chiar, și cu picioare tot mai reci, ca piatra, dar cu dureri sfâșietoare în gambe. În momentul despre care scriu, era cu L. Metellus Pediculus, venit în vizită de la Roma, și, după *calidarium*, se îndreptaseră amândoi către *sudatorium*, ca să li se curețe sudoarea și uleiurile de pe trup cu un strigil. Un sclav aduse vin. Metellus zise că tot ce urma să spună avea să spună cu deferență, dar Irod răspunse:

— Lasă deferența, Metellus, nu-și are locul între doi bărbați despuiți. Uită-te la pânțele ăsta. Sau mai bine nu. În el îmi duc războaiele la bătrânețe, deși am și alte câmpuri de bătălie.

Scuipă vinul înspre sclavul care i-l turnase și zise:

— Pișat. Adu niște falern. Cu deferență, ce?

— Împăratul spune, zise Metellus, că nici un conducător nu trebuie să-și dezvăluie în public viața personală. Mai ales, iertat să-mi fie, pe un tărâm unde se pune atâta preț pe moralitate.

— Aparențe și ipocrizie, spuse Irod. Spălat pe mâini înainte de masă și cratițe curate. Fariseii, o șleahță unsuroasă și haină. Moralitatea n-are nimic de-a face cu guvernarea. De la Roma am învățat asta.

— Cred că împăratul Augustus, zise Metellus, ar folosi cuvântul *cinic*. El crede în virtute nu doar pentru soția Cezarului, ci și pentru Cezar însuși.

Ștafete de sclavi aduseseră în fugă falernul, din care Irod sorbi acum, înainte să spună:

— Va trebui să-mi povestești mai multe despre virtute la cină. Acum însă, dă-mi voie să spun doar un lucru, anume că unica îndatorire a conducătorului este să conducă. Iar conducerea începe în propria-i familie. Împăratul Augustus nu are o droaie de fii și fiice, care încearcă să-i smulgă coroana de pe cap. Au avut loc niște *eliminări* necesare, trebuie să recunosc. Detest mirosul de sânge la fel de mult ca dragul de Augustus. Nu-mi doresc decât o viață liniștită.

Se îndreptară către *tepidarium* și apoi către *frigidarium*. Metellus înotă puțin la marginea bazinului rotund, în timp ce Irod stătea, și gâfâia, și gemea, și mormăia ceva înspre niște struguri, scuipând sămburii către sclavul care stătea alături, cu o tavă de argint plină de ciorchini. Apoi, el și oaspetele său, uscați, și înveșmântați, și unși cu uleiuri aromate, trecură de la băi într-o mică încăpere de primire – Irod șchiopătând și blestemând în tot acest timp –, unde stăteau ca niște mobile majoritatea fetelor din haremul tânăr, goale-goluțe. Le-a fost adus vin din nou, apoi fructe, niște cârnăciori condimentați, pâșărele la frigare, măslina și castraveciori murați, brânză prăjită și alte gustări.

— Palestinienii sunt marcați încă de propria lor istorie, nu-i așa? zise Metellus. Par să fie greu de convins că istoria, precum tot restul lumii cunoscute, este o provincie romană.

— Ce noroc pe dumneata că ai atâția dinți! îi spuse Irod admirativ. Ba chiar și puternici, din câte văd. E groaznic când începe omul să-și piardă dinții. Tu, fato! se încruntă el către o tânără din harem. Ai o vânătaie pe coapsă. Iar te-ai bătut. Pe cuvânt, va trebui să pun iar biciul pe voi, cățele nestruncate ce sunteți.

— Isaac, zicea Metellus. Avraam. Moise. Niște nume foarte greu de pronunțat.

— Profeții vin din vremuri mai îndepărtate decât romanii, răspunse Irod. Să nu vă faceți vreo iluzie în privința asta. Regele

Solomon, al cărui templu îl reconstruiesc, era deja bătrân când Romulus și Remus abia sugeau la țâță.

— După cum bine știi, Maiestate, zise Metellus, politica Romei nu urmărește să elimine religiile băștinașe, atâta timp cât nu intră în contradicție prea apăsător cu propria noastră credință într-un împărat deificat. De obicei, mai-marii religiilor băștinașe s-au dovedit de ajutor puterii romane. Și ei își doresc o viață liniștită.

— Un împărat deificat n-are nimic de-a face cu adevărata religie, spuse Irod, privind încruntat o vrăbiuță friptă, pe care o diseca între degetele unsuroase.

— Vorbeai de profeți, zise Metellus. Au ajuns până la noi povești despre profeți. Spune-mi mai multe despre ei, maiestate.

— Profeții... răspunse Irod. Un profet este un om care profețește că mânia divină se va abate asupra lumii. Că Dumnezeu îi va trăsni pe păcătoși, așa că păcătoșii ar face bine să nu mai păcătuiască. Profetul le amintește ce este păcatul sau ce sunt păcatele și tună și fulgeră în fața lor, îndemnându-i să se potolească.

— Prin Dumnezeu, spuse Metellus zâmbind, se înțelege un soi de mică zeităte tribală nespălată și cu barbă?

— Așa ceva, zise Irod, este sub demnitatea dumitale, mărite Metellus, și o știi prea bine. Ascultă. Profeții nu fac nici un rău. În Palestina au existat profeți dintotdeauna. Bărbați evlavioși, care vor să fie și alții evlavioși. Nu-ți mai bate nevasta. Nu mai mânca porc. Păstrează-ți unghiile curate. Nu e nimic rău în asta, nici un pericol pentru Roma, dacă la asta te gândeai.

— Și care e diferența, întrebă Metellus, dintre un profet și... cum îi zice, un *mesia*?

— Un Mesia... Irod căzu pe gânduri, cu privirea fixată și încruntată din nou pe fesa unei fete de doisprezece ani, de la marginea Damascului. Un Mesia se deosebește mult de un profet. Profeți au existat dintotdeauna, dar nici un Mesia până acum. Și nici nu va exista vreodată. E doar un vis, nimic mai mult.

Metellus voi să afle ce fel de vis.

— Un vis urât, spuse Irod. Uite ce înseamnă. Apare un bărbat de nicăieri. Propovăduiește exact ca un profet – păcate, și

Cuprins

CARTEA ÎNTÂI	7
CARTEA A DOUA	79
CARTEA A TREIA	145
CARTEA A PATRA	209
CARTEA A CINCEA	263
CARTEA A ȘASEA	313